

Μανόλης Αναγνωστάκης

Μιλώ

1. Όλοι κάποτε νέοι: από τη μεσοπολεμική Θεσσαλονίκη στον Πόλεμο

Ο Μανόλης Αναγνωστάκης γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη στις 9 Μαρτίου του 1925 από γονείς κρητικής καταγωγής. Το σπίτι του βρισκόταν στην περιοχή της σημερινής αρχαίας ρωμαϊκής αγοράς, εκεί ακριβώς που διασταυρώνεται η οδός Ιουστινιανού με την πλατεία Δικαστηρίων. Η οικογένειά του ήταν αστική και αγαπούσε το διάβασμα και τα βιβλία. Η Θεσσαλονίκη του Μεσοπολέμου, στην οποία μεγάλωσε, διατηρούσε το γοητευτικό κοσμοπολιτισμό της με το πολυεθνικό και πολύγλωσσο μωσαϊκό της, ενώ στη γενικότερη πολιτική σκηνή συνέβαιναν αλλεπάλληλα στρατιωτικά κινήματα και δικτατορίες. Από το μπαλκόνι του σπιτιού του παρακολούθησε τα αιματηρά γεγονότα του Μάη του '36. Φοίτησε στο Πειραματικό Σχολείο του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, όπου είχε καθηγητή τον ποιητή Γιώργο Θέμελη. Από μικρός διάβαζε ποίηση και επέδειξε μεγάλη ευχέρεια στη σύνθεση ομοιοκατάληκτων στίχων. Με την αφορμή του πολέμου έγραψε μια σειρά πατριωτικών ποιημάτων. Ένα από αυτά, με τίτλο «Μολών Λαβέ» δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Νέος Κόσμος* στις αρχές του 1941. Αυτή ήταν η πρώτη του δημοσίευση που τον γέμισε υπερηφάνεια.

2. Το Ξεκίνημα σε δύσκολες Εποχές. Κατοχή και Εμφύλιος

Τα ζοφερά χρόνια της Κατοχής, η ένταξη στους κόλπους της Αριστεράς και η συμμετοχή στην ΕΠΟΝ σηματοδοτούν την έναρξη της πολιτικής δράσης του νεαρού ποιητή. Παράλληλα με την έντονη αγωνιστική του πορεία, και ως φοιτητής πλέον της Ιατρικής, ανέπτυξε σημαίνουσα πολιτισμική δραστηριότητα με την ανάληψη της αρχισυνταξίας του αξιόλογου, ακόμη και με τα σημερινά κριτήρια, λογοτεχνικού (στο μεγαλύτερο μέρος του) περιοδικού του Εκπολιτιστικού Ομίλου του Πανεπιστημίου που έφερε τον τίτλο *Ξεκίνημα*. Τον εγκλεισμό του στο Επταπύργιο τον Αύγουστο του 1948 και τη δίκη του, στην οποία δεν επικαλέστηκε ως ελαφρυντικό τη διαγραφή του από το Κ.Κ.Ε, ακολούθησε, τον Ιανουάριο του 1949, η καταδίκη του από το Στρατοδικείο σε θάνατο. Αποφυλακίστηκε τον Δεκέμβριο του 1950. Τα τραυματικά βιώματα και οι οδυνηρές εμπειρίες από την Κατοχή, τον Εμφύλιο και τη φυλάκιση σφράγισαν για πάντα το έργο και την προσωπικότητά του. Ο τίτλος *Εποχές* που φέρουν οι τρεις ποιητικές συλλογές που έγραψε τούτη την περίοδο (1941-1951) υπογραμμίζει την πρόθεσή του να αναδείξει την αδιάρρηκτη συνύφανση ποίησης, βίου και Ιστορίας.

3. Η Συνέχεια και η Κριτική

Με το τέλος του Εμφυλίου και την αποφυλάκισή του, ο Αναγνωστάκης, όπως και ολόκληρη η γενιά του, προσπαθούσε να ορθοποδήσει μέσα σε ένα σκηνικό εξωτερικών και εσωτερικών ερειπίων. Η μεταπολεμική εποχή έφερε νέες προκλήσεις και νέους αγώνες και ο Αναγνωστάκης, σε πλήρη ωριμότητα, διέγραψε ευκρινώς την πνευματική του φυσιογνωμία. Για τις τρεις νέες ποιητικές συλλογές του επέλεξε τον τίτλο *Συνέχεια* για να τονίσει τη σύνδεση με τα ιστορικά βιώματα, τον αναστοχασμό

της συντελεσμένης καταστροφής αλλά και τη συνέχιση της ζωής. Σ' αυτή την εποχή ξεκίνησε και τις παρεμβάσεις του στην πνευματική ζωή με κριτικά άρθρα και δοκίμια. Επιδιώκοντας τη δημιουργία μιας διανοητικής κοινότητας, εξέδωσε στη Θεσσαλονίκη το 1959 την *Κριτική*, ένα περιοδικό αποκλειστικά επικεντρωμένο στην παραγωγή ενός καινούριου, αριστερού, αντιδογματικού κριτικού λόγου. Το περιοδικό έζησε μόνο για τρία χρόνια αλλά σήμερα θεωρείται ένα από τα σπουδαιότερα περιοδικά μελέτης και κριτικής του 20^{ου} αιώνα. Κατόρθωσε να συσπειρώσει σημαντικές πνευματικές προσωπικότητες της εποχής, ενώ σημαντικό ρόλο στην έκδοσή του διαδραμάτισε η σύζυγός του, Νόρα Αναγνωστάκη.

4. Ο Στόχος. *Το θέμα είναι τ ό ρ α τί λες*

Η πολιτισμική άνθηση που σημειώθηκε στα χρόνια της «σύντομης» δεκαετίας του '60 τερματίστηκε βίαια με την επιβολή της δικτατορίας των συνταγματαρχών. Οι διώξεις, η καταπίεση, η λογοκρισία και η σιωπή κυριάρχησαν στον πολιτικό βίο και την πολιτισμική σκηνή. Ο Αναγνωστάκης, μαζί με ολόκληρη την Αριστερά, εισήλθε σε μια περίοδο κρίσης και νέων αγώνων. Με τη διάσπαση του Κ.Κ.Ε. το 1968 εντάχθηκε στο Κ.Κ.Ε. Εσωτερικού, όπου δραστηριοποιήθηκε έντονα για πολλά χρόνια. Τούτη την περίοδο ολοκληρώθηκε το ποιητικό του έργο με τον *Στόχο*. Στην τελευταία του ποιητική συλλογή, αλλά και στα σύντομα (και κάποτε αποφθεγματικά) κείμενα που αποτελούν *Το Περιθώριο '68-'69*, ο λόγος του κυριαρχείται από έντονο σαρκασμό και ειρωνεία καθώς κατασταλάζουν οι πικρές εμπειρίες και φωτίζονται μέσα από την προοπτική του χρόνου, των κοινωνικών αλλαγών αλλά και της πολιτικής συνθήκης της δικτατορίας. Συμμετείχε στις πρώτες ελεύθερες εκλογές μετά τη Μεταπολίτευση ως υποψήφιος βουλευτής με την Ενωμένη Αριστερά.

5. Η ζωή και το έργο του Μανούσου Φάσση

Στο ξεκίνημα της δεκαετίας του '80 ο Αναγνωστάκης σύστησε στο αναγνωστικό κοινό την ποιητική του περσόνα, τον Μανούσο Φάσση, μέσα από μια συλλογή που περιείχε έμμετρα, με ομοιοκατάληκτους στίχους, σατιρικά ποιήματα. Το ψευδώνυμο αυτό πήρε σάρκα και οστά το 1987, με την έκδοση του βιβλίου *Ο ποιητής Μανούσος Φάσσης. Η ζωή και το έργο του*. Στο μοναδικό στο είδος του βιβλίο, ο Αναγνωστάκης, γράφοντας ένα δήθεν φιλολογικό δοκίμιο, παρουσιάζει τη ζωή και το έργο του φανταστικού του φίλου Μανούσου Φάσση στον οποίο αποδίδει ελαφρότητα, ερωτοπληξία και ακραία σατιρική διάθεση. Στην πραγματικότητα, αποκαλύπτει μια δική του ποιητική πλευρά και ερμηνεύει τον εαυτό και το σύνολο του έργου του επιλέγοντας τον αυτοσαρκασμό και την αυτο-παρωδία. Πέρα όμως από το παιχνίδι Αναγνωστάκη – Φάσση, το βιβλίο αυτό αποτελεί μια λεπτοδουλεμένη σάτιρα του λογοτεχνικού συστήματος, των υψηλών ιδεών για την ποίηση, της ιδεολογίας του «πατρίς-θρησκεία-οικογένεια» αλλά και του κομμουνιστικού δογματισμού.

6. *ΥΓ*.

Η πολιτισμική και πολιτική δραστηριότητα του Αναγνωστάκη έφτασε στο ζενίθ της στα χρόνια της Μεταπολίτευσης. Οι βουλευτικές υποψηφιότητες, η διάθλαση της απήχησης του έργου του σε ελληνικό και διεθνές επίπεδο και η μακροχρόνια συνεργασία του με την εφημερίδα *Αυγή*, σηματοδότησαν την πορεία του μέχρι τη δεκαετία του '90. Τα κείμενα της *Αυγής* και του *Θούριου* — κάποια ψευδωνυμικά — πολιτικά και πολιτισμικά, σατιρικά και αντιδογματικά συνιστούν μια ολοκληρωμένη κριτική παρέμβαση. Χαρακτηριστικό δείγμα της αντίρρησής του για τη μεγαλόστομη ποίηση αποτέλεσε η *Χαμηλή Φωνή*, ανθολογία ελασσόνων λυρικών ποιητών. Η σημαντικότερη συγγραφική στιγμή αυτής της περιόδου ήταν το *ΥΓ*. Ο τίτλος δηλώνει βέβαια τη σχέση με το έως τότε ολοκληρωμένο ποιητικό έργο του. Στα 124 ποιητικά θραύσματα κυριαρχεί η, ακόμη πιο ακραία μετά το *Περιθώριο*, συντομία και λιτότητα της μορφής, η οποία μετουσιώνει το απόσταγμα μιας ζωής σε πλήρη ποιητική εμπειρία. Το βιβλίο αυτό είναι το πιο ταιριαστό υστερόγραφο σε ένα έργο και έναν βίο που ταυτίζονται αναζητώντας το ουσιώδες.

7. Για τον Μανόλη Αναγνωστάκη

Η απήχηση του έργου του Αναγνωστάκη στο ευρύ κοινό ξεκίνησε με την έξοχη μελοποίηση ποιημάτων του από τον Μίκη Θεοδωράκη στον δίσκο *Μπαλάντες* το 1975. Την ίδια εποχή εμφανίστηκαν οι πρώτες μελέτες και οι μεταφράσεις των ποιημάτων του σε αρκετές ευρωπαϊκές γλώσσες. Σημαντική συμβολή στη γνωριμία του κοινού με την προσωπικότητά του υπήρξε και η τηλεοπτική του εμφάνιση στο αφιερωματικό ντοκιμαντέρ *Παρασκήνιο* του Λάκη Παπαστάθη το 1983. Ανάμεσα στις βραβεύσεις και τις τιμητικές διακρίσεις που δέχθηκε ξεχωρίζουν η ανακήρυξή του σε Επίτιμο Διδάκτορα της Φιλοσοφικής Σχολής του ΑΠΘ το 1997 και η απονομή του Μεγάλου Κρατικού Βραβείου Λογοτεχνίας για το σύνολο του έργου του το 2012. Ο Αναγνωστάκης, με το ποιητικό του έργο και τη συνολική πνευματική του παρουσία επέδρασε στην ίδια την εξέλιξη της νεοελληνικής ποίησης και πέτυχε κάτι πολύ σπάνιο: αγαπήθηκε από ένα ευρύτερο κοινό ενώ ταυτόχρονα επηρέασε τις συνειδήσεις, την ηθική στάση, την αισθητική πολλών νεότερων ποιητών, μελετητών και ανθρώπων των γραμμάτων.